

Maude M. Holbach - Bosnia and Herzegovina, 1910

(prijevod dijela o Mostaru)

Engleska spisateljica **Maude M. Holbach**, zavoljela je Dalmaciju još ranije i o njoj napisala knjigu, no, usput se zaljubila i u njene „sestrinske zemlje“, Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru. Putovala je sa svojim suprugom Ottom, inače ilustratorom njezinih knjiga, a nakon putovanja po ovim zemljama, godine 1910. izdaje knjigu „Bosnia and Herzegovina - some wayside wanderings“ (Bosna i Hercegovina – neka usputna lutanja). Neki je autori smatraju začetnicom ideje turizma u tada zabitim krajevima Bosne i Hercegovine. Prije svih je prepoznala prostorne potencijale za razvoj turizma kanjona Drežanka (ona ga zove Drežnica). Veliki dio knjige posvećuje Mostaru, a u njemu je zadivoljuju sitne stvari, kao što je nošnja, burno izražavanje osjećaja ovdasnjih ljudi kao i klima u našeme gradu. Valja napomenuti da i nju ushićuje misa u katoličkoj crkvi i opisuje je s mnoštvom detalja koje jedino žensko oko može zamijetiti, baš kao i Frances Kinsley Hutchison, koja je iste godine posjetila Mostar kao i Maude. Da li su jedna od druge prepisivale ili su im dojmovi slični ili... prosudite sami.

[...] Jedan od najdivnijih prizora koje sam vidjela u Mostaru ili bilo gdje drugdje prilikom svojih svjetskih lutanja, bila je nedjeljna jutarnja misa u katoličkoj crkvi. Polovica je crkve bila puna vojske, dok je druga polovica, osim nekoliko sjedišta koje su zauzimale supruge časnika, bila ispunjena seljankama u bijelim maramama, s tu i tamo pokojim kršnim muškarcem odjevenim u svečano odijelo koji su skrušeno klečali iza vojnika. Rekoh da mi je scena koju sam vidjela u crkvi bila jedna od najljepših koju sam ikad ugledala, no nisam sigurna da ona koju sam vidjela ispred crkve nije jednaka po slikovitosti, samo što su svečanost interijera crkve i vojna kapela nedostajali. Ispred crkve je bio prostran prostor zasjenjen hladom stabala i tu su ljudi, čekajući na drugu misu, sjedili na zidiću između drveća ili su stajali u malim grupama kako bi pročavrljali s prijateljima. Mora da ih je bilo nekoliko stotina, ponosno odjevenih u prekrasne svečane seljačke nošnje koji pretvaraju mostarske ulice u ljupku scenu na pozornici. Svi odreda nose grimizan fes ili turban (premda ovi prethodni preovlađuju), kratke prsluke obrubljene gajtanima koji ističu snježnu bjelinu rukava s kojih se odbijaju zrake sunca; nose hlače uske sve do koljena, a široke iznad, u bijelim vunanim čarapama i opancima (ručno izrađene cipele od štavljene kože, sve iz jednog komada, na vrhu svinute prema palcu). Mnogi od njih imaju stručak proljetnog cvijeća zakačen za fes, možda kako bi ga poklonili svojoj dragani nakon mise. Nikako ne smijem ne spomenuti svilene marame mnogih boja omotane oko struka muškaraca, za kojima su se u prošlosti nosili noževi i pištolji, a danas ih vlasnici nalaze korisnima umjesto džepova. Nakon što je prva misa završila, i nakon što su se vojnici paradno razišli skupa sa svojim svirajućim orkestrom, ljudi su nahrupili u crkvu i zauzeli mjesta koja je ispraznila vojska. Još veća gomila bijelo odjevenih žena u bijelim maramama nastupila je na scenu i na jednak način ušla u crkvu i zauzela je sjedala sa suprotne strane. Svečana misa je ponovno otpočela, ovaj je put to isključivo „seljačka misa“, zbog koje su mnogi od prisutnih došli izdaleka. Mi smo sjedili ispod drveća i slušali žubor malenog potoka koji je snažno tekao pored crkve, miješajući se s glazbom harmonija iz crkve i svećenikovim glasom. Na kraju oboje prestade, vrata se crkve

širok otvoriše, izadoše muškarci, a za njima su ih žene skrušeno slijedile (premda su kršćanke, dovoljno su zadojene Istokom pa znaju da im pripada drugo mjesto).

To je bio trenutak koji smo strpljivo čekali kako bi i naša kamera završila svoj posao. Ne bez strepnje da će nam mladi i gospođe, sada skupa izmiješani u nevjerovatno slikovitoj gužvi, okrenuti leđa ili uteći kada im pridemo. Pošli smo napraviti neka opipljiva sjećanja ove scene i gle! Na našu radost shvatismo da se ovi ljudi nimalo ne ustručavaju da ih naša mala crna kutija učini besmrtnima.

Nekima smo od njih dopustili da provire na scenu u objektivu kamere, što su oni i činili s dječjom radošću, a jedan stari čovjek nas je gestikulacijom molio da ga snimimo. Željeli smo ga zamoliti da nam da svoju adresu kako bismo mu poslali gotovu fotografiju, no gestikulacija je u ovome slučaju bila uzaludna i prošlo je prilično vremena dok smo uspjeli pronaći prevoditelja. Na kraju je prijateljski raspoložen prolaznik koji govori njemački dragovoljno ponudio na raspolaganje svoje usluge. Lice se staroga čovjeka razvedrilo na ponuđenu mogućnost da će ipak svoj portret na fotografiji vidjeti; no, nastavljao je pitati: „Koliko?“ i kad je konačno shvatio činjenicu da neće morati ništa platiti, njegovo su zadovoljstvo i zahvalnost bili ganutljivi. Rukovao se s oboje nas i selamio nas prije i poslije.

Kad smo krenuli nazad u hotel, prolazeći prepunim ulicama, ukazala mi se odlična prigoda da primijetim detalje ženske odjeće. Preko svojih dugih bijelih haljina one nose vunene prsluke u bijeloj ili nekoj drugoj boji, često zlatno obrubljene, nose kape ispod gracioznih marama (koje su zabačene unazad i ne prekrivaju lice) u koje su zašiveni dukati. Skoro svaka ima ogrlicu i prstenje od zlata ili srebra, a čini se sasvim

normalnim ili u najmanju ruku djeluje koketno, da djevojke zataknu ružu ili koji drugi cvijet za uho. Njihove kose su skoro potpuno pokrivene kapom i šalom, međutim, vrlo često uredno upletene pletenice zavijene oko glave vire ispod.

Postoji mala sumnja potječu li te marame koje nose hercegovačke žene od istočnjačkog običaja da se lice u potpunosti prekriva kako to muhamedanke i danas čine. Pojedinačno gledajući, i muškarci i žene u Hercegovini, imaju vrlo lijep izgled, s tamnim izražajnim očima i jasno naglašenim značajkama, a muška uska odjeća pokazuje njihove vitke, atletske figure do savršenosti.

Turske su žene u Mostaru, međutim, pokrivene u potpunosti odjećom neprirodna izgleda, što je posebnost Mostara i nigdje drugo u svijetu ju se ne može vidjeti. Njihova tijela su potpuno skrivena ispod crnoga mantila koji u potpunosti obavija tijelo. Na vrhu je vrsta kapuljače zatvorena preko glave i proteže se pola stope ili više ispred lica. Kad biste susreli ovakvu osobu u mraku sigurno biste ustuknuli u strahu od takve prikaze i očekivali biste vidjeti mrtvačku glavu ispod kapuljače. Opasno je piljiti u nju isuviše pažljivo, jer ponašajući se tako činite veliku uvredu muslimanima i vjerovatno ćete biti napadnuti od ženinog rođaka koji je u pratnji, premda ako se usudite to raditi jedino što ćete vidjeti unutar kapuljače je debeli muslinski veo kroz koji je nemoguće bilo što razaznati. Turci su u Mostaru najkonzervativniji i najortodoksniji od svih muslimanskih zemalja, predstavljajući tako velik kontrast u odnosu na svoju braću u Konstantinopolju koji počinju davati sve veće slobode svojim ženama. Djevojke u Bosni hodaju nepokrivene do svoje desete ili jedanaeste godine i često su veoma lijepe usprkos što kanom boje kosu u crveno. Pomiješani utjecaj Istoka i Zapada koji se susreću u Bosni i Hercegovini ostvaruju veliku raznolikost u kostimima. Ženska kršćanska populacija u gradovima nosi dimije kombinirane s modernim bluzama europskih dezena; dimije su vrlo široke tako da imaju izgled suknje, a usto su veoma praktične kad se hoda po blatnjavoj vodi. Jedna je moja američka prijateljica toliko bila impresionirana njima da je izjavila da će si načiniti jedne takve čim se vrati doma.

(Preveo: Tibor Vrančić)